

CÖNK İMLÂSİ

Cönk Ortography

Prof. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK*

ÖZ

Bu makalenin amacı, halk edebiyatı ve halk biliminin vazgeçilmez kaynakları arasında yer alan cönklerin, standart yazıldığı varsayılan klasik metinler karşısındaki imlâ kullanımını belirlemek ve değerlendirmektir. Standart bir imlâ ile kaleme alınan eserler, imlâ bakımından daha az hatalı örnekler barındırırlar. Söz konusu metinler ile karşılaştırıldığında, cönklerde daha fazla imlâ yanlış bulunma olasılığı yüksektir. Bununla birlikte, cönkleri karalama defterleri gibi görmek de bu metinler için oldukça ağır bir hükümdür. Cönklerin tamamının yazım yanlışları ile dolu olduğunu söylemek de mümkün değildir. Bir kere imlâ yanlış oranı cönkten cönke değişiklik gösterir. Kimi cönkler, standart yazım bakımından mecmualardan farksızdır. Hatta kimi cönklerin müzeye konulacak kadar güzel ve doğru yazı ile kaleme alındığı da görülmektedir. Ashında cönkleri okumak mecmualara göre daha kolaydır. Buna mukabil cönklerin okunmasındaki güçlükler, standart imladaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Eski yazılı metinlerde müstensihin aldığı eğitimin, özellikle yazı eğitiminin, metnin imlâsına yansıtacağı muhakkaktır. Bu standart yanlışların tespiti, o metni okumada kolaylık da sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler

Cönk, Mecmua, Osmanlı Standart İmlâsı, Halk Edebiyatı.

ABSTRACT

This article aims to determine and assess the usage of spelling in cönks, which are indispensable sources for folk literature and folklore, with regard to classical texts, that are thought to be written in standard ortography. The literary works in standard ortographies have less mistakes in spelling. It is a fact that the probability for a cönk to have more spelling mistakes is higher than a classical text. Nonetheless it is also a mistake to consider cönks as some kind of drafts. It is impossible to claim that all cönks are full of spelling mistakes. The percentage of mistakes from a cönk to another changes considerably. Some cönks aren't so different from mecmuas in regard to standard spelling. Moreover some cönks were written so beautifully and correctly that they are kept in museums. In fact it is easier to read a cönk than reading a mecmua. The difficulties about reading a cönk originates from the differences in the standard ortography as well. It is certain that the education that a scribe had on spelling reflects on the spelling of the text. The determination of the standard mistakes will be useful at reading that text.

Key Words

Cönk, Mecmua, Ottoman Standard Ortography, Folk Literature.

* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye, aksoyak@gazi.edu.tr

Eger âdet eger kânûn-ı ezeli
Öperler kokarlar her bir güzeli
Bunu yazan yazmış levh-i ezelden
Şeftâli almak zekât imiş güzelden
Her kim okur ise bu cönkten
Şeftâl versin o kırmızı dudaktan
Eger şeftâl vermezse yanaktan
Okuduğu harâm olsun bu cönkten
(06 Mil Yz. Cönk 27, 2)

Bu makalenin amacı, halk edebiyatı ve halk biliminin vazgeçilmez kaynakları arasında yer alan cönklerin, standart yazıldığı varsayılan klasik metinler karşısındaki imlâ kullanımını belirlemek ve değerlendirmektir. Böylece verilerden oluşan “cönk imlâsı”nın yardımıyla bu biçimde kaleme alınan metinlerin okunmasında kolaylık sağlanabileceği umulmaktadır.

Osmanlı Türkçesi’nde “standart imlâ” nedir sorusuna kısaca yanıt vermek gerekir. “Standart imlâ”, Osmanlı Türkçesi’ndeki Arapça, Türkçe ve Farsça kelime ve eklerin yüzyıllar boyunca aynı tutarlılıkta yazılmasıdır. Cönkler için söylenen pek çok yazım yanlışlarını barındırdığı düşüncesi de standart imlâ ile ölçülmesinden, bazen de okunamamasından kaynaklanan bir yargıdır. Cönk imlâsını da kısmen ilgilendiren cönk tarihine kısaca bir göz atalım. İlk cöngün ne zaman kaleme alındığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Anadolu sahasında şairler tezkiresi yazma geleneği, Sehî Bey’in 945/1538 yılında Edirne’de tamamladığı *Tezkire-i Sehî* olarak da bilinen *Heşt Behişt* ile başlar. *Heşt Behişt*’te cönk kelimesinin geçmemesi Sehî veya döneminde bu tip eserlerin en azından yaygın olmadığının

işaretlerinden biridir (İpekten vd. yayınlanmamış çalışma). Orhan Şaik Gökyay’a göre “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kitaplığı’nda bulunan ve tarih itibarıyla bilinenlerin en eskisi olan cönk nüshasının, XV. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir. Sayı bakımından en fazla cöngün XVIII. yüzyılın son yarısından XIX. yüzyılın sonlarına kadar olan döneme ait bulunduğu sanılmaktadır (Gökyay, 1995: 73)”. Gelibolulu Mustafa Âlî, 1582’de kaleme aldığı *CamiülBuhur* adlı mesnevisinde cönklerden birinin Mir Ali hattı ile yazıldığı belirtiliyor. Mir Ali Herevî (ö.1544), XV. yüzyılın sonlarında Herat’ta Timurî hükümdarı Sultan Hüseyin Baykara’nın himayesinde ünlenmiş nestalik yazının en ünlü üstadıdır. Mir Ali Herevî’nin hatları, XVI. yüzyılda yüksek ücretlerle alıcı bulduğuna göre 1582’de cönklerin de özel hattatlar tarafından kaleme alınmasından muteber eserler olduğu anlaşılıyor (Bağcı, 2013: 37). Hüseyin Baykara’nın meclislerinde muteber cönklerin bulunduğu da şu dizelere yansıyor:

Cönk-i eş’âr Mir ‘Alî hattı

Andan ol serverün celî hattı (Arslan, 1999: 133)

Niçe tuhfeler getürdi nazar-ı şeh-i cihâna

Niçe cönkler mülevven nice cild-i bî-bahâne (Arslan, 1999: 157).

İlk surname olan Ferahî *Surnamesi*’nde, yazılışı 1582’den önce, (Özdemir, 2016: 15) kitap cildi ustaları kâğıttan bir köşk yaparak içine “garrâ=parlak” cönkler yerleştiriyorlar. Aynı eserde yine medrese mezunu genç öğrenciler, geçit töreninde ellerinde cönklerle geçmektedir. Bu eser-

den cönklerin geçit töreninde teşhir malzemesi olarak kullanıldığı anlaşıyor.

Cönk ve mecmua ayrımı da imlâ açısından önemli bir husustur. Cönk ve mecmuayı ayırmak için çeşitli ölçütler konmuşsa da en barizi yatay açılan yazma eserlere mecmua; dikine açılanlara da cönk denmesidir. Prof. Dr. Şükrü Elçin, cönk ve mecmuaları hitap ettikleri çevrelere göre şöyle ayırıyor: *Cönkler, halk; mecmualar, klasik kültürümüzün mahsulleridir. Cönklerde saz ve tekke şiirimize folklorumuzu; mecmualarda ise Arap-Fars dil ve edebiyatlarının tesirinde medrese – mektep mensuplarının manzum – mensur; edebî, dinî, tarihi, tasavvufî ... eserlerinden yapılmış seçmeleri buluyoruz* (Elçin, 2001: 5).

Mecmua ve cönk arasındaki ayırma içerik açısından da bakılabilir. Cönkler, içindeki malzemeye göre divan edebiyatı ağırlıklı cönkler olarak da tanımlanabilir. Aynı biçimde mecmualar da cönk ağırlıklı olarak nitelenebilir. Örnek olarak *Mezakî Divanı*'nın bir nüshası cönkte kayıtlıdır (06 Mil Yz. Cönk 18). Eser, cönke yazılmakla birlikte tamamen divan edebiyatı ürünüdür.

Prof. Dr. Elçin aynı makalesinde, cönklerin herhangi bir düzen içermediğini de ileri sürmektedir (Elçin, 2001: 5). Aslında eski yazıyla yazılan eserlerin hemen hepsinde bir planı olabileceğini kabul etmek gerekir. Cönklerde baştan sona bir plan dahilinde yazılması, gerek kopukluklardan gerekse ciltlenmeden mümkün olmayabilir. Yine de cönklerde belli başlı konulardaki eserler bir araya getirilmiştir. Bu durum da aslında cönk sa-

hibinin zevkiyle doğrudan alakalıdır. Bu zevkin de aslında bir plana bağlı olduğu varsayılabilir. Buna bağlı olarak da ilahileri, naatları veya dağınık da olsa belli bir şairin şiirlerini toplama çabası cöngü hazırlayanın önceden tasarladığı bir plandır.

Mecmualarda müstensihin adı çoğu zaman belirlenebilirken, cönklerin yazarları ve yazıldıkları tarihler çoğu zaman bilinmemektedir (Elçin, 2001: 5). Aslında cönklerin de müstensihlerinin belli olmasının önündeki en önemli engel, baş ve son sayfalarının yıpranmasından veya kaybolmasından kaynaklanmaktadır.

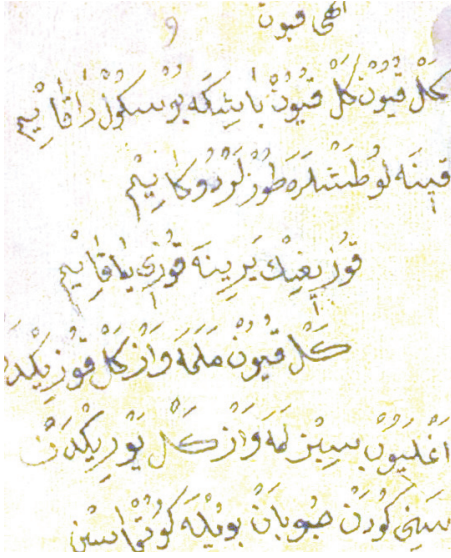
Cönkler klasik metinlere göre malzeme açısından çok fazla zengindir. Bu eserlerde akıl ve hayal sınırlarını dahi zorlayacak her tür malzeme bulmak mümkündür. Cönkler, içlerinden birçok malzeme barındırdıklarından mecmualara göre içerik bakımından daha zengin oldukları söylenebilir. Hatta bazı nazım türlerinin sadece cönklerde bulunduğu söyleyenebilir. Örnek olarak, “destan” başlığı taşıyan manzumeler sadece cönklerde bulunur. İstisna olmak üzere 06 Mil Yz. A 1583'te kayıtlı *Mecmua-i Eşar* ise tamamen destanlardan oluşmaktadır. Buna karşılık mecmualarda yer alması beklenen münşeât parçaları da cönklerde yer alabilir. Bir ayırıcı özellik de cönk tipli mecmualarda özellikle cönklerin sonunda bulunan münşeâtlar, yani mektup örnekleridir (06 Mil Yz. Cönk 53, 06 Mil Yz. Cönk 86). Cönkler, tarihin bilinmeyen yönlerine de ışık tutabilir (Cunbur vd., 2002: Sunuş). Destanların yanı sıra hutbeler, mevzeler, dualar, ilaç terkipleri, yemek tarifleri, vergi hesapları, do-

ğum ve ölüm tarihleri, ay tutulması, büyük yangınlar ve sel felaketleri cönklerde daha çok işlenen konulardır. Cönklerde Hz. Ali etrafında pek çok manzumeye yer verilir. *Esed ile Şah-ı Merdân Cengi* (06 Mil. Yz. Cönk 221, 39), *Mersiye-i Şah-ı Şehîd* (06 Mil. Yz. Cönk 224, 168), *Mersiye-i İmam-ı Hüseyin* (06 Mil. Yz. Cönk, 225, 50) ve *Kabristan-ı On İki İmam* (06 Mil. Yz. Cönk, 271, 48) örneklerden birkaçıdır.

Mecmua-cönk ayrımını gösteren önemli özelliklerden biri de harekedir. Klasik metinlerde hareke, daha çok XIV-XV. yüzyıllarda geçerliydi. Bundan sonraki yüzyıllarda okur-yazar sayısının artması ile harekeye de ihtiyaç kalmadı. Ancak cönklerde durum farklıdır. Eldeki cönklerin çoğu XVIII-XIX. yüzyılda yazıldığına göre bu eserlerde, klasik metinlere paralel olarak, daha çok harekesiz yazılması beklenirdi. Ankara Milli Kütüphane'deki cönklerin bazen tamamı, bazen de bazı kısımları harekelidir. Bazen birkaç sayfa harekelendikten sonra öbür sayfalarda herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Hareke açısından mecmualarla cönkler karşılaştırılırsa, cönklerin mecmualara göre harekeli örnekleri daha çok barındığı söylenebilir. Cönklerin yazımı ve harekelemesi de cöngü yazan kişi ile ilgilidir. Öncelikle cöngü yazan en azından Arap harflerini bilen, ortalama edebî zevke sahip biridir. Başlangıçta bu kişilerin Arap alfabesini Kuran-ı Kerim'den öğrenmiş olmaları muhtemeldir. Ayrıca *Kuran-ı Kerim*'in yanı sıra *Mevlid*, *Muhammediye* ve *Battal Gazi* gibi eserleri de gözden

geçirmiş olabilirler. Zaten matbaanın da devreye girmesiyle özellikle dini eserler, kolay okunması amacıyla harekeli olarak basıldı. Dolayısıyla XVII. ve XVIII. yüzyıla ait cönklerin hareke ile yazılması da cönk yazarının eserlerini hareke ile vermesi sonucunu doğurdu. Baştan sona kadar harekeli cönkler de bulunmaktadır (06 Mil. Yz. Cönk 21). Özellikle hutbelerin de harekeleri ile yazıldığı görülmektedir (06 Mil. Yz. Cönk 6, 14). Bektaşiliğe ait erkân ve duaları içeren (06 Mil. Yz. Cönk 30) da harekelidir. Bu durumda olan birinden harf birleştirmelerinde çok az yanlış bulunmaktadır. Harekeler, cönklere yazılan metinlerin yanlış okunmasının da önüne geçmek gibi bir işlev taşımaktadır.

Mecmua-cönk ayrımını gösteren bir başka özellik de mecmualarda Arapça ve Farsça şiirler yer alırken, cönklerde bu dillerden çok az örnek yer alır. İstisnai bir örnek olarak İran taliki hatla yazılan cönk tamamen Fars şairlerinin şiir örneklerinden oluşmuştur (06 Mil. Yz. Cönk, 128). Klasik edebiyatta kullanılan Arapça ve Farsça kelime sayısı 1500-2000 civarındadır (Aksoyak 2016: Önsöz). Halk edebiyatı metinlerinde bu sayı daha azdır. Bununla birlikte klasik metinlerde kullanım sıklığı daha fazladır. Halk edebiyatı metinlerinde Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımı daha azdır. Buna karşılık hem Arapça hem de Türkçe kelimelerin çeşitliliği yaygındır. Aşağıda örnek olarak aldığımız İlahi-i Koyun adlı özgün manzume baştan sona hareke ve sade bir dil yazılmıştır.

(05 Mil. Yz. Cönk 13, 9).

İlahi-i Koyun

Gel koyun gel koyun başına püs-
kül dakayım

Kapanalu taşlara tuzlar dökeyim

Kuzığın yerine kuzı bakayım

Gel koyun meleme vaz gel kuzın-
dan

Aglayup sızlama vaz gel yüzünden
Seni gören çoban böyle gütmesin

Cönklerde yazıldığı yüzyıllara da uygun olarak Avrupalı kâğıtlar kullanılır. Hatta harita metot defterine mürekkeple yazılmış cönklerle bile rastlanmaktadır. Bu cönklerin kâğıtlarının yıpranmaya uygun olduğunu da söyleyebiliriz. Cönklerin gerek kâğıtlarının zayıflığından, gerekse kolay tahrip olmasından kenarlarında hemen hemen hiç yazı bulunmaz. Bu da mecmualarla cönkler arasındaki farklılardan en bariz olanlarıdır. Çok olmasa da cönklerde sayfalar yeniden

ciltlenme esnasında birbirine karışmış da olabilir.

İncelemeye tabi tutacağımız Ankara Milli Kütüphanede bulunan 300 cönkten, divan edebiyatı ağırlıklı olan cönklerin farklı imlâ açısından değerlendirilmesinin faydası yoktur. Cönk ve mecmuayı muhtevaya göre ayırmak, cönk imlâsı üzerine çalışmada hangi cönklerin alınıp alınmayacağını da belirlemektedir. Adı cönk olup da klasik edebiyat malzemesi barındıranlar da aynı şekildedir. Ankara Milli Kütüphanedeki bir cöngün ilk sayfasında klasik edebiyatta çok kullanılan bir ibarenin üzerine cönk imlâsı ve halk ağzı söyleyişi ile eklemeler yapılarak kaydedilmiştir. XIV. yüzyıl şairi Hafız-ı Şirazî'nin

“Elâ yâ eyyühe’s-sâkî edir ke’sen ve nâvilhâ”

Ki ışk âsân nemûd evvel velî üftâd müşkilhâ (Ey sâkî! Kadehi dolaştır ve bana sun. Çünkü aşk başlangıçta çok kolay göründü; ancak içine girince ne zorluklar ortaya çıktı.)

beytinden *Elâ yâ eyyühe’s-sâkî* kısmı alınarak şaka yollu bir manzume oluşturulmuştur. Bu iktibasın yer aldığı gazeller divanlarda gazellerin başına konurdu. Cöngü hazırlayan da bu uygulamanın farkında olarak manzumeyi en başa yerleştirmiştir.

Elâ yâ eyyühe’z-zerdî

Pilav şifâ imiş derdi

Eli ki kendüni yerdî

Ha kaşukla ha kaşukla

(**Pilav** kelimesi pelev biçiminde yazılmış. **Eli ki kendüni**, ibaresinden anlam çıkmıyor. **Eline girdüğü** olabilir.).

Elâ yâ eyyühe's-sohta

Elini koynuna sok da
Bir **yüsek** yere çık da
Ha kehlelen ha kehlelen

(Medrese talebesi anlamında,

Sûhte /Sohta, te ile değil tı ile yazılmıştır. Bu durumda kelimeyi **sohta** olarak okumak uygun olacaktır. **Yüsek**, halk ağzında söylendiği gibi yazılmıştır. Klasik edebiyatta da görülen ağız özelliklerine eldeki metinde de rastlanmaktadır (Kutlar, 2005: 70-71).

Elâ yâ eyyühe'l-kızlar

Sizde vardır beyâz yüzler

Sizi hemân **alırık** bizler

Ha kucakla ha kucakla

(**Sizde** kelimesinde kalma durumu ekindeki güzel he yazılmamıştır. Arkasından gelene **-dır** bildirme ekinde ise ye harfi ile yazılmıştır. **Beyâz**, kelimesinde dad yerine keskin ze ile dir. **Alırık**, halk ağzında söylendiği gibi yazılmıştır).

Elâ yâ eyyühe'z-zerdli

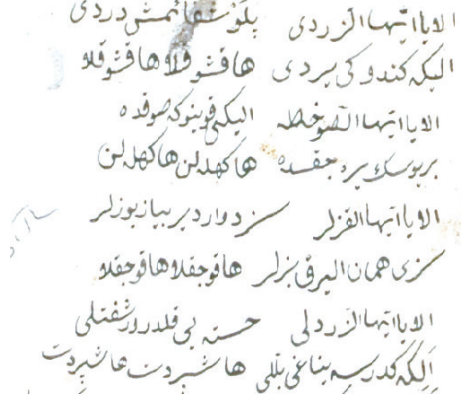
Hastayı **kaldurur** şefteli

Eline girerse **yanagı belli**

Ha şapırdat ha şapırdat

Elâ yâ eyyühe'z-zerdli, dizesinde, zerdli veya zerdeli ? zerdali'nin halk ağzındaki şekli yani, kafiyeye ve anlama daha uygundur. **Kaldurur**, filindeki geniş zaman eki ünlü ile yazılmıştır. Şefteli, halk ağzında Şeftali'nin muhaffefi olmalıdır. Şef-te, şifte kelimesinden de getirilebilir. Şifteli, cilveli anlamına da gelirse de şefteli anlamına göre daha uzak düşmektedir. Yanak kelimesi de nun ile yazılmıştır. Aynı dizedeki, **belli**, burada da "bal" kelimesini kafiyeye uydu-rup "belli" okutmuştur. Bu kelimeye, tevriyeli hem ballı hem de belli anlamı

verilebilir. Yanakta ben hayal edilerek **benli** dahi düşünülebilir. Ancak şapırdat fiiline uygun olarak ballı şeklinde yiyecek ismi olması uygundur. Şapırdat, ses taklidi bir kelimedir. Standart Osmanlı Türkçesi imlâsında ses taklidi kelimelerde bütün ünlülerin yazılması beklenir. Cönteki örnekte ünlüler kallanılmamıştır.)

الایاتہما الزردی بلوغھا نمش دردی
الیکہ کندو کی بردی ہافشولا ہافشولا
الایاتہما التوسلہ الیکہ فی بنو کسوفہ
بربوک و برہ جفہ ہاکھلن ہاکھلن
الایاتہما الفکر سزوار در بیابوزلر
سزی ہمان الیرق بزلر ہافوجفلا ہافوجفلا
الایاتہما الزردلی حسہ بی قدر در شفتلی
الکہ کدر سہ بناغی بللی ہاشبردت ہاشبردت

(06 Mil Yz. Cönk 27, 2),

Cönklerdeki imlâ yanlışlarını tas-nif ettiğimizde birkaç başlık altında toplandığı görülmektedir.

a-Harfi Fazla Yazma

*Elif harfinin fazladan yazılması:

Eylemez: Bu örnekte -mez olumsuzluk eki *elifsiz* yazılması gerekirken *elifle* yazılmış. 06 Mil. Yz. Cönk 8, 12a.

*Vav harfinin fazladan yazılması:

Gül, Farsça bir sözcük olup vavsız yazılması gerekir. Eldeki örnekte *vav* ile yazıldığı görülüyor. (06 Mil. Yz. Cönk 36, 1). *Vasil:* Bu kelime Arapça olup ikinci hecesindeki ünlü yazılmaz. Örnekte son hecede *ye* harfi yazılmıştır (06 Mil. Yz. Cönk 12, 1).

*Ye harfinin fazladan yazılması:

Belim: bel kelimesi ilk hecesinde *ye* ile yazılması gerekir. Ancak ek olan ikinci hecede ünlü olmaması gerekir. Bu kurala rağmen ekte *ye* ünlüsü bulun-

maktadır. 06 Mil. Yz. Cönk 61, 1). İmanım: Bu örnekte de son hecedeki ekte *ye* harfi yazılmış (06 Mil. Yz. Cönk 12, 2. yaprak.).

*Ye tamlama ekininin ilk kelimeye birleştirilmesi: Klasik metinlerde de bulunabilen bu durum cönklerde sık sık görülmektedir. Bu imlâ özelliği ilk dönem klasik edebiyat metinlerinde de sık sık görülür. Aslında bu şekildeki bir imlâyâ, metni bir kişinin okuyup müstensihin duyduğunu kopya etmesinin etkisiyle olduğunu tahmin edebiliriz. *Zülfî dil-ârâ:* Bu tamlamada ilk heceye, olmaması gereken, *ye* eklenmiştir (06 Mil. Yz. Cönk 3, 2). *Nûrî îmân, zülfî dil-ârâ* tamlamasındaki gibi ilk heceye, olmaması gereken, *ye* ilave eklenmiştir (06 Mil. Yz. Cönk 5, 1). *Dergâhı Hakk'a*, tamlamasında ilk hecede yazılmaması gereken tamlama *ye'si* bulunmamaktadır (06 Mil. Yz. Cönk 202, 79).

b-Harfi Eksik Yazma

*Elif harfinin çıkarılması: *Kimse-ye:* İlk hecede olması gereken *ye* yazılmamış (06 Mil. Yz. Cönk 63, 1).

*Vav harfinin çıkarılması: *Kul:* İlk hecede yazılması gereken aradaki *vav* ihmal edilmiştir (06 Mil. Yz. Cönk 69,1).

*He harfinin çıkarılması: *Kabedir:* Kabe sonda *güzel he* yazılmadığı gibi *-dir* eki de *ye* harfi ile yazılmıştır (06 Mil. Yz. Cönk 68, 1).

*Ye harfinin çıkarılması: *perişân,* kelimesinde *i* sesi yazılmamıştır. (06 Mil. Yz. Cönk 144, 53). Mey içüp keyfiyetin izhar itmek, cümlesinde *içmek* ve *itmek* kelimelerinde *ye* harfi kullanılmamıştır (06 Mil. Cönk 145, 64).

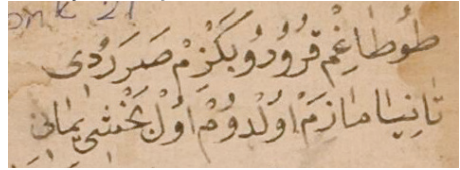
c-Harflerin Birbirinin Yerine Kullanılması

*Ha /Hı/he'nin birbirinin yerine kullanılması: Günümüzde kullanılan latin alfabesinde olduğu gibi Osmanlı alfabesinde de üç harf birbirinin yerine kullanılabilir. *Sabah,* kelimesinde *ha* yerine *hı* kullanılmış (06 Mil. Yz. Cönk 3, 2).

*Kaf /Kef /gayın'ın birbirinin yerine kullanılması: Kalın ka'nın yerine gayın yazılabilir. *Konca,* kelimesinde ilk ses, *gayın* yerine *kaf* ile yazılmıştır (06 Mil. Yz. Cönk 121, 1). *Neylemek,* neylemek şeklinde *kaf* ile yazılmıştır (06 Mil Yz. Cönk 122, 1).

*Nazal yerine nun kullanılması: Kuzumu yiyenler onup bitmesün, dizesine *on-* eylemi nun ile yazılmıştır (06 Mil. Yz. Cönk 9, 19).

*Te / tı'nın birbirinin yerine kullanılması. *Ot,* kelimesi *tı* ile yazılmış (06 Mil. Yz. Cönk 101, 1). Aşağıdaki iki mısranın ilk kelimelerinde *te* yerine *tı;* *tı* yerine *te* kullanılmıştır. *Tutagum,* kelimesinde iç seste *tı* harfinin kullanılması yanlışdır. İkinci dizede, tanıyamazım, ibaresinde kelimenin ilk harfi *tı* ile yazılması gerekirken kelime *te* ile yazılmıştır.

(06 Mil. Yz. Cönk 21, 1)

Tutagum kurudu benzim sarardı
Tanyamazam oldum ol yahşi ya-
manı

d-Heceleri Bölerek Yazma:

Müsel: müsel sel, biçiminde heceler ayrı yazılmıştır (06 Mil. Yz. Cönk 25). *Dilber:* dil ber, şeklinde imlâyâ

geçirilmiştir. (06 Yz.Cönk1, 37, 1). Ayrıca *dil* kelimesi ye ile yazılmıştır. Bülbül sözcüğü bül bül, imlasıyladır (06 Mil. Yz. Cönk, 275, 103).

e-Kelimeleri Birleştirerek Yazma:

Can vermege: Canvermege, şeklide birleştirilmiştir (06 Mil. Yz. Cönk 265, 1).

Cönk imlâsı ve bu imlânın daha da belirginleştirilmesi uzun bir inceleme ve araştırma konusudur. Bir makale çerçevesinde 300 cönke hızlıca göz atıldıktan sonra şu genel çıkarımlarda bulunabiliyoruz:

Standart bir imlâ ile kaleme alınan eserler, imlâ bakımından daha az hatalı örnekler barındırır. Söz konusu metinler ile karşılaştırıldığında, cönklerde daha fazla imlâ yanlışlığı bulunma olasılığı yüksektir. Bununla birlikte, cönkleri karalama defterleri gibi görmek de bu metinler için oldukça ağır bir hükümdür. Cönklerin tamamının yazım yanlışları ile dolu olduğunu söylemek de mümkün değildir. Bir kere imlâ yanlışlığı oranı cönkten cönke değişiklik gösterir. Kimi cönkler, standart yazım bakımından mecmualardan farksızdır. Hatta kimi cönklerin müzeye konulacak kadar güzel ve doğru yazı ile kaleme alındığı da görülmektedir.

Cönklerin mecmualara nazaran önemli özelliklerinden biri, daha çok harekeli metinler içermesidir. Zaman zaman okuma yanlışlarına sebebiyet verseler de cönklerdeki harekeli metinlerin mecmuadakilere göre okumasının kolay olduğu düşünülebilir.

Mecmualar cönklere göre daha

farklı yazı çeşidi ile yazılmaktadır. Klasik metinlerin yazıldığı mecmualarda talik ve nesih yazı ağırlıklıdır. Buna karşılık, cönklerde talik yazıdan çok nesih ve özellikle rika yazı çeşidinin yoğun olarak kullanıldığı söylenebilir. Rika yazısının da daha çok XIX. yüzyılda kullanıldığı bilinmektedir. Bu eserlerin yazımının Anadolu sahasında daha da yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra cönklerin çoğunlukla rika yazı ile kaleme alınması da okumayı kolaylaştıran bir husustur. Dolayısıyla araştırmacılar genellikle aynı yazı tipi ile karşı karşıya kalacaklardır.

Yukarıda saydığımız üç maddede görüldüğü gibi cönkleri okumak mecmualara göre daha kolaydır. Buna mukabil cönklerin okunmasındaki güçlükler, standart imladaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. İmlâ yanlışları ise belli başlı olarak a- harfi fazla yazma, b-harfi yazmama, c-harflerin birbirinin yerine kullanılması gibi gruplanabilmektedir. Aslında fazla harfle yazma çabası metni okumayı kolaylaştırırken, eksik veya yanlış yazımlar zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu eksikler göz önüne alınırsa, cönklerin okuma zorluğu barındırdığı gibi bahaneler de ortadan kalkacaktır.

Eski yazılı metinlerde müstensihin aldığı eğitimin, özellikle yazı eğitiminin, metnin imlâsına yansıtacağı muhakkaktır. Bu standart yanlışların tespiti, o metni okumada kolaylık da sağlayacaktır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, kimin kaleminden, hangi kitleyi hedefleyerek yazılmış olursa olsun

bütün metinlerin amacı belli duygu ve zevkleri paylaşmaktır. Cönkleri yazanlar da duygularını birtakım yanlışlarla da olsa ifade etmeye çalışmışlardır. Birtakım imlâ yanlışları olsa da amaç duyguları iletmektir. Cönkleri, vermek istediği mesajları anlamadan imlâlarından dolayı ilgisizliğe mahkûm etmek, bu metinlerin günümüze aktarılmasının önündeki en önemli ön yargıdır. Cesaretli araştırmacı arkadaşların bu konuya eğilmesi ile kısa sürede pek çok cönk metninin günümüz Türkçesine aktarılıp halk edebiyatı, özellikle de halk bilimi açısından incelenebilmesi oldukça gereklidir.

KAYNAKLAR

- Aksoyak, İ. Hakkı. "Gelibolulu Mustafa Âli'nin "Dölek" Redifli Gazeli ve "Dölek" Kelimesi Üzerine", *Millî Folklor*. Ankara 2005, S. 65, 46-48.
- Aksoyak, İ. Hakkı. *Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı*. Ankara 2016, 11. Baskı.
- Aksoyak, İ. Hakkı. "Hafız Divanı'ndaki İlk Beytin Osmanlı Edebiyatına Etkisi", *Söylenmiş Sözler*. Ankara 2016, 11-15.
- Arslan, Mehmet. *Türk Edebiyatı'nda Sürnâmeler. Âli, Câmiü'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr*. Ankara 1999.
- Bağcı, Serpil. "Kitap Sanatları ve Mustafa Âli", *Gelibolulu Mustafa Âli Çalıştayı Bildirileri*. Ankara 2013, 27-43.
- Cumbur, Müjgân. "Folklor Araştırmalarında Cönklerin Yeri", *I. Uluslararası Türk Folkloru Semineri Bildirileri*. Ankara 1974.
- Cumbur, Müjgân-Dursun Kaya-Niyazi Ünver. *Millî Kütüphane Yazmalar Katalogu VII: Cönkler*, Ankara 2002.
- Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*. Ankara 1997, 2. Baskı.
- Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara 2001, 7. Baskı.
- Gökyay, Orhan Şaik. "Cönk maddesi", *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, 1993.
- Gökyay, Orhan Şaik. "Cönkler Üzerine", *Seçme Makaleler 1, Eski, Yeni ve Ötesi*. İstanbul. İletişim Yayınları, 1995, 73-147.
- Gökyay, Orhan Şaik. "Cönkler Üzerine", *Folklor*

- ve Etnografya Araştırmaları, Anadolu Sanat Yayınları*, 1984, s. 107-173.
- İpekten vd., *Sehi, Heşt Behişt*. yayınlanmamış çalışma.
- Kutlar, Fatma Sabiha. "XVI. ve XIX. Yüzyılda Yazılmış İki metnin İmlâsına ilişkin Kimi Tespitler", http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1659088333_26_kutlar_fatmasabiha.pdf, Erişim Tarihi: 06.05.2016
- Kutlar, Fatma Sabiha. *Klasik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risale-i Cevahirname. Öncü Kitap*. Ankara 2005, s. 70-71.
- Özdemir, Mehmet. *Ferahî Surname Bir Özge Âlem*. Grafiker Yayınları. Ankara, 2016.
- Prochazka-Eisl, Gisela. *Die Wiener Handschrift des Sürnâme-i Hümayûn*. Wien, 1992.
- Ülkütaşır, M. Şakir. "Halk Edebiyatı Araştırmalarında Cönklerin Yeri", *Türk Kültürü*. 1967, 5(60): s. 905-907.
- Yücel, Bilâl. "Garibname'nin İmlâsı Üzerine", *Âşık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu Bildiriler*. 1-2 Kasım 2013, 469-480.